

859.0

~~B. 452~~

{ 33.539

P. 17

BOCHITE

ISTORICE ȘI CULTURALE

DEPRE

TERITORIUL FOSTULUI REGIMENT CES. REG. GRĂNICERESC
NR. 13. ROMÂN BĂNĂTEAN

DIN

CEI 6 ANI DIN URMĂ A Î EXISTINȚEI LUI

(1866—1872)

DE

IOAN BARTOLOMEIU

CARANSEBEȘ 1892

ÎN EDIȚIUNEA AUTORULUI

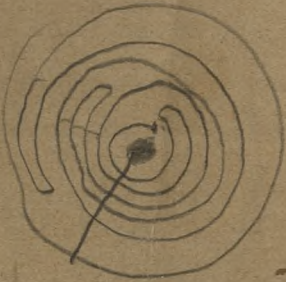
PI 17

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
3.347/81
Str. 7 Nr. 50

~~102/88~~

~~102/81~~

106/98

Radu

Aduceri aminte din anul 1866.

Cât voi trăi, nu voi uita cele ce am văzut și petrecut în luna lui Maiu 1866. M'am încercat adeseori ale descrie, dar descrierea nu m'a satisfăcut, căci nu mi-a succedat fixa fidel mărețta scenerie, ce am văzut, și impresiunile, de cari erau pline capul și inima mea. Nici de astă dată nu aș fi cutezat a publica aceste reflexiuni, dacă nu m'ar fi încurajat la aceasta acei amici, cari mi-au rămas credincioși între toate împrejurările vieței mele.

Este vorba de părăsirea vetrelor părintesci și de eșire pentru apărarea întregității monarhiei austro-ungare a feciorilor harnici de reșbel, a combatanților regimentului mărginaș cu numărul 13 bănațean român în anul 1866.

Adevăratele motive ale răsboiului din acest an dintre Austria de o parte, apoi dintre Prusia și Italia de altă parte pe scurt sunt tendințele ambelor state, de a se forma și organiza în state naționale unitare. Ambelor state Austria le sta în cale, le împedeca la tot pașul întru ajungerea acestui vis de aur secular al lor. Ce era mai natural deci, ca Prusia să încerce a scoate pe Austria din Germania, eară Italia să caute a espulsa pe Austria din Veneția, căci dela anul 1859 încoace numai aceasta provincie a Italiei, — despre care se

zicea mai înainte, că este numai un concept geografic — rămăsese încă sub dominațiunea austriacă. Ambele state încheiaseră între sine o alianță strânsă și parola lor era: *să lovească pe Austria în inimă* (Stoss ins Herz), ceiace înseamnă, că monarchia austro-ungară avea să fie împărțită după un plan premeditat și statorit mai dinainte.

Aș eși din cadrul acestei descrieri, încercând a face critica pregătirilor insuficiente ale Austriei pentru acest rebel. Amintesc numai ilusiunile și sinamăgirile generalilor armatei noastre convocați la Viena la un consiliu de rebel sub președința Domnitorului. Generalii noștri și între ei cu deosebire comandatele provinciei Veneția, Generalul de artilerie *Benedek*, declărară, că armata noastră este în stare, să se apuce de bătae cu succes atât cu prusienii, cât și cu italienii tot în acelaș timp.

În urma acestui consiliu mare de rebel să decretă mobilisarea întregii armate a imperiului austro-ungar, prin urmare și a regimentelor de grăniceri și între acestea și a aceluși românesc Nr. 13 din așa numitul *Bănat timișan* cu sediul statului major în *Caransebeș*.

Era una din cele mai frumoase și mai încântătoare zile ale lunii lui Maiu, atât de mult sârbătorite de poeți, când după organizațiunea militară de atunci cele 22 *companii campestre* ale acestui regiment se concentraseră în locul lor pretorial în *Caransebeș*.

Aceste 22 companii, — împărțite în 4 batalioane și anume batalionul I., II. și III. de câte 6 companii, eară batalionul al IV. de 4 compăni, — compania din circiter 215 feciori, — curênd fuseră aprovisionate cu toate requisitele pentru de a intra în bătaie. Erau între acești 4700 de ostași figuri atletice și staturi erculice. Amintesc aci pe sergințele si purtătorii de drapel Nicolae Talpeș din Corneareva, apoi pe Petru Sadovan din Cornea cu nisce staturi înalte svelte, ce treceau peste capetele tuturor celorlalți ostași, în fine pe urieșul George Balaciu tot din Corneareva, căruia trebui să-i se facă separat îmbrăcăminte și să-i se asigneze menagiu duplu.

Nu cred, să fie fost oarecând mai împoporat Caransebeșul, ca în 6 Maiu 1866, ziua concentrării celor 4 batalioane ale regimentului.

Ostași veterani, între cari unii — dar deja puțin — vëzuseră chiar și Parisul în resboaiile cu Napoleon cel mare; alții, cari participaseră la toate expedițiile de resbel, ce le a întreprins Austria în timpii din urmă, gârboviți de bătrânețe și prin urmare eșiți din șirul combatanților, alergaseră și ei la Caransebeș să-și ia aci adio dela nepoții și strănepoții lor. Ei sciau, câte mii de primejdii au să întâmpine ostașii în resboiu. Cu toate acestea ei cu fruntea senină și cu fața voioasă își lua „*rèmas bun*“ dela iubiții lor. Și au făcut bine, că au venit, că cine pe lume ar fi fost în stare a mälcomi și mân-

găia pe soțiile, copiii și copilele apoi pe miresele celor ce își părăseau acum vetrele părintesci. Ele veniseră pe diferite cărări laterale mai scurte la Caransebeș îmbrăcate toate în vesmintele cele mai sărbătorești poate pentru ultimul sărutat. Veteranii singuri ei numai sciau și puteau mângăia pe cei rămași acasă cu cuvintele: „și noi am fost prin resboaiie mulți ani, am umblat prin multe țări, am văzut țară franzuzasca, am încrucișat Italia, și eată-ne, că ne-am întors acasă întregi și sănătoși.“ Alții earăși istoriseau, că în anul 1849 au fost împresurați și părăsiți de toată lumea în cetățile fortificate *Timișioara* și *Alba Iulia* aproape 6 luni și n'au perit. „Ștergeți-vă lacrimile „de pe obraz. Înălțatul nostru împărat, carele ne ocrotesc, ne a poruncit, trebuie să ascultăm de porunca „lui. Lăsați la o parte duiosia și întristarea, fiți veseli și vesele. Dumnezeu bunul nu părăsesce pe „ceice cred în el; el va fi și cu noi și cu ei.“

Astfel de scene se petreceau pe toate stradele Caransebeșului după concentrare până au plecat toate 4 batalioanele.

A doaua zi după sosire (7 Maiu n.) batalionul I și II s'au pregătit spre a trece în revistă, eară ostașii batalionului III și IV fură îmbrăcați și ajustați cu armamentele necesarii.

A treia zi generalul de brigadă Br. Benko de Boinik, carele funcționase ca comisariu imperial la întronisațiunea primului episcop român al Caransebeșului în anul precedent 1865, luă rivista asupra

batalionului I. și II. și batalionul I sub comanda majorului Vincențiu Basarabiciu plecă în 9 Maiu dimineața la 4 oare cătră Timisioara, petrecut de mulțime mare de popor până la „*Podul de fer.*”

Batalionul I. și II. aveau drapele lor încă din timpul, când regimentele mărginașe erau împărțite numai în 2 batalioane. Batalionul I avea pe cordela de mătase a drapelului său inscripțiunea cusută în fire de aur: **Alui Romul vitejiei între voi Români să fie.** Eară pe cordela batalionului a II-lea era cusută devisa tot în limba română cu litere cirilice: **Avere și sânge pentru împăratul nostru.** Batalionul al III. și IV-lea formate ulterior în urma noiei organizării nu aveau drapelele lor proprii. Acestea fuseră procurate cu urgiță dela Viena și pentru sântirea lor, defigënduse ziua de 9 Maiu la 9 oare antemeridiane, fu recercat Episcopul dieceșei Caransebeșului Ioan Popasu, ai căruia credincioși aproape eschisiv (96 %) erau ostașii acestui regiment.

Spre acest scop se pregătise o estradă — înfrumșetată cu cuvoară și cu tot soiul de flori ale primăverei — pe locul atunci deschis din naintea casarmei, unde se află astăzi parcul orășenesc în Caransebeș. Acı erau înșirate în formă cvadrată cele 3 batalioane, comandate de colonelul *Eugen de Villecz.* La 8³/₄ oare veniră preoții și clericii, cu litia conduși de profesorul de teologie de atunci *George Pestean* și de protopresbiterul locului *Nicolae An-*

dreevici, îmbrăcați toți în ornate noauă bisericescî cu cerimea (baldachinul) la reședința episcopoească (atunci încă în casa d-lui Alexandru Stancovicîu) și după ritualul prescris înbrăcând pe episcop în mantie cu omoforul și mitra pe cap și pastoralul în mână, procesiunea urmată de nenumerat popor, tineri și bătrîni, cîntînd imnuri bisericescî, înăintă la locul destinat pentru sînțirea drapelului.

Pe estradă la trapezul cu fața cătră răsăritul soarelui pregătit pentru anterioara sînțire a apei și pe care erau așezate materialul celor două drapele de sînțit, episcopul în ornatul său strălucitoriu cu pletele părului și barba arginție în mijlocul celor doi asistenți, profesorul *G. Peștean* și protopresbiterul *N. Andreevicîu* ambiî cu pîrul capului și al barbei negru ca peana corbului, sîvîrși sînțirea drapelului după ceremonialul tradus din limba veche slaveană de profesorul de teologie susnumit și adjustat de însuși episcopul după recerînțele de astăzi. După tropariul : „*Mîntuește Doamne poporul tîu*“, sub care se deteră cele 3 salve, se stropiră pînză, cotorul și cuiele drapelului, cu apă sînțită, urmă rugăciunea specială a sînțirei și după aceea baterea cuielor cu cîte o devisă. Episcopul bată trei cuie în venerațiunea sînteî treimî, generalul de brigadă Benko în numele *Majestății Sale supremului domn al oștirea* și așa mai departe toți oficirii disponibili bătura cuie cu cîte o devisă. Arborată fiind pînză de cotor, episcopul predă drapelele generalului

de brigadă, eară acesta colonelului și cel din urmă sub sunetul dobelor și a imnului împăratesc întonat de capela militară eșind înaintea purtătorii de drapele designați de mainainte, colonelul le predă cu o scurtă, dar marcantă agrăire fiecăruia batalion.

După terminarea predării episcopul ținu cătră regiment cu voace înaltă, sonoră, acompaniată de geste, la care se pricepea de minune, una dintre cele mai memorabile și însuflețitoare cuvântări de ale sale. În această cuvântare, compusă în termiși populari și în formă simplă, încât se o poată pricepe tot ostașul, oratorul espune înalta chemare și grelele datorințe ale ostașului catră tron și patrie și î-î provoacă la acurata împlinire a acestor datorințe, arată mai departe însemnătatea drapelului ca simbolul *unității* și al *solidarității*: *să se lupte, să-să verse sângele în cas de lipsă unul pentru toți și toți pentru unul*. Înaintașii ostașilor acestui regiment, moșii și strămoșii lor, ei s'au luptat cu bravură în răsboiele cu Turcii, ei ș'au vărsat sângele un secul întreg pe câmpiile de răsboiu din Italia, Franția și Germania. Drapelele primelor doué batalione lucesc ca aurul, ca lumina soarelui; nici cea mai mică pată de lașitate ori necredință cătră tron, patrie și comandantii lor nu le-a înnegrit. Oratorul nu se îndoesce, că nepoții și strănepoții acestor bravi ostași se vor arăta întru toate demni de înaintașii lor și termină cuvântarea sa îndreptându-și ochii cătră ceriu cu o rugăciune cam de înțelesul următoriu:

„Eară Tu Dzeule, domnul oștirilor, carele și
„astăzi la despărțirea noastră ne ai arătat bună-
„voința Ta, dăruindu-ne această zi frumoasă și veselă,
„binecuvântă pe ostașii Tăi; condu-i, poartă-i cu a
„Ta înțelepchiune și îngrijire părintească întru împlinirea
„grelelor lor datorințe; fă ca unul să bată zece, eară
„zece o sută; îndură-te, că ei acoperiți de glorie se se
„întoarcă întregi și sănătoșii la vetrele lor strămoșești
„la mamele, soțiile, surorile, copiii, și ceilalți iubiți
„ai lor : că Tu ești Dzeul îndurărilor, a Ta este împă-
„răția, mărirea și puterea acum și totdeauna ! Amin.“

La rugăciunea din urmă pronunțată cu o voce
doioasă și vibrătoare unii din mulțimea poporului, ce
steteau îndărătul trupei, începură a suspina și a înge-
nunchea, asemenea și unii ostași bătrâni din batalionul
al IV. în aripa extremă î-și plecaseră și ei capul și
genunchii emoționați de cuvintele rugăciunei. Colo-
nelul comandante Eugen de Villecz pricepu momentan
situațiunea și comandă îndată : „*inghenunchiați la
rugăciune*. Episcopul fu astfel constrins a repeti rar
rugăciunea sa.

Batalioanele III. și IV. după sântirea drapele-
lor trecură în revistă specială înaintea generalului
lor de brigadă și fură declarate de gată de mâ-
necare

Tot în aceiași zi episcopul întruni la masă pe
toți ofițerii disponibili de serviciu activi ai celor 3
batalioane. Primul toast îl ținu de sine să înțelege
episcopul pentru supremul domn al oștirea. În respun-

sul la acest toast generalul de brigadă *Benko de Boinik* făcu o descoperire, ce a pus în uimire pe toți cei prezenți.

Generalul Br. Benko de Boinik mulțumind episcopului pentru osteneala pusă întru sântirea drapelului continuă cam în modul următoriu: „Pentru „mine ziua de astăzi va rămânea neuitată în toată „viața mea. Am asistat la multe acte religioase, „dar nici unul n'a făcut o impresiune atât de adâncă, „nici unul n'a mișcat inima și cugetele mele atât „de intensiv, ca ziua de astăzi. Cultul bisericeii gr. „or. române cu imnurile ei evlavioase, înălțătoare „de spirit, cântate în o limbă înțeleasă și de cel „din urmă din popor, străpune pe muritoriu în alte „sfere mai înalte. Astăzi am înțeles, ce a îndem- „nat pe ruși a primi religiunea creștină cu ritul „bisericeii orientale. Nu mi-a trecut din vedere, că „ostașii batalionului al IV. sub impresiunea nemă- „estritei și de aceia înălțătoarei de inimă predicii și „rugăciunii rostite de demnul nostru episcop au fost „început încă înaintea comandei date să-și plece „capetele și genunchii. Am auzit vorbindu-se despre „puterea cuvântului și înriurința rugăciunii asupra „spiritului omenesc și m'am îndoit. De astăzi încolo „nu mă voi mai îndoi. Mărturisesc sincer, că sərbă- „toarea de astăzi a sternit în interiorul meu sen- „timente religioase și pioase, cari nu-le-am simțit, nu „le-am cunoscut nici când mainainte; termin deci „urând sănătate, zile îndelungate și fericite pentru

„demnul nostru episcop“. Răsunetele de „*hoch și se trăiască*“ erau să nu se mai sfirșască.*)

În 10 Maiu la 4 oare dimineața plecă batalionul al II-lea sub comanda maiorului *George Iosiphovici*, croat de naștere, a unui oficier inteligent, uman, just și foarte popular în regiment.

În 11. ale aceiași luni plecară statul major al regimentului cu colonelul *Eugen de Villecz* și batalionul al III. sub comanda maiorului *Petru Popovici*, român, fiu a regimentului.

În ziua următoare (11 Mai) plecă și batalionul al IV. sub comanda maiorului *Anton de Kurelec*, cu destinațiunea ca garnisoana pentru fortăreața *Arad*.

Cele trei batalioane dintâu până în 28 Mai se aflau în Mocrin, Kikinda și Zsombolia. În 29 Mai plecă întregul regiment la Budapesta, dar aici rămâne numai statul major cu batalionul al II-lea, eară batalionul I. și al III. plecară ca garnisoană pentru renumita cetate întărită de rangul prim *Komárom*.

Statul oficirilor regimentului cu împărțirea lor după mobilizare îl voi publica la finea acestui tractat.

La acest loc observ, că în zilele prime ale lunii lui Mai sosită în Caransebeș în 3 zile una

*) Din motive al patriotismului local — folosind un termin al Metropolitului Andrei Baron de Șaguna — și pentru istoria părților bănățene ale patriei noastre Ungaria afu de lipsă a aminti aci, că episcopul Ioan Popasu a săntit și drapelele batalioanelor de milițieni (honvezî) în Ciacova în primăvara, eară pe acela al batalionului din Orșova în toamna anului 1872 după ceremonialul bisericesc statorit și practisat în Caransebeș în anul 1866. Despre acestea voi scrie cu altă ocasiune.

după alta 3 batalioane ale regimentului mărginaș numit *sêrbesc bănățean* Nr. 14 din *Biserica albă*, a căruia preponderanță jumătate era asemenea români, sub comanda colonelului *König*, actualul inspector general al trupelor imp. și reg. de infanterie. În Caransebeș a ținut fiecare batalion ziua de răpaos.

Trupele din Transilvania comandate toate parte la expediția din Italia, parte la nordul monarhiei în Boemia, în acest timp goleau aceasta țară; eară regimentul mărginaș Nr. 14 mergea prin calea laterală prin *Hațeg*, *Orestie* etc. pentru de a forma garnisoana Transilvanei. Statul major s'a aflat în *Sibiria* cu un batalion, eară celelalte părți ale regimentului se aflau împărțite în cetățile *Brașov*, *Cluș*, *Alba-Iulia*, *Têrgul-Mureșului* șcl.

Numitul colonel *König*, întrebat telegrafice din Viena, în ce timp poate mobilisa și pune în mișcare regimentul seu, carele de altmintrelea chiar atunci se afla concentrat în *Biserica albă*, răspuse, că în 48 de oare sperând, că astfel regimentul lui va forma avantgarda armatei noastre la nordul monarhiei contra prusienilor. Omul propune, dzeu însă dispune. Ministeriul de resbel din Viena îl trâmite în Transilvanea via *Caransebeș* *Hațeg*. Astfel numitul regiment a format în anul 1866 singur garnisoana Transilvanei până după încheerea păcei.

Episcopul invită în fiecare zi statul major și oficerii batalionului sosit la prânz și fiindcă între oficerii erau mulți sêrbi voioși și făloși, la toastele

ținute răsuna reședința episcopescă, (atunci în casa d-lui neguțătoriu Alexandru Stancoviciu, pentru care plătea episcopul din propriul seu o chirie anuală de 900 fl. v. a.) de „*mnogaia leta*“ (întru mulți ani) cântat de însuși corpul oficirilor invitați.

Pentru istorie observ la acest loc, că după încheerea păcii colonelul *König*, fu denumit de referent în Ministeriul de resbel din Viena pentru secțiunea confiniului militar și chiar pecând ajunsese spre decideră finală și petițiunea episcopului Ioan Popasu — spre care scop el merse în persoană la Viena — pentruca să-i-se dea de reședință episcopescă edificiul de brigadă din Caransebeș cu prețul eruat al aceluiaș de 16.000 fl. ce să deobligase să depune în 8 rate anuale de câte 2000 fl. Aceasta petițiune, recomandată călduros de vicecolonelul de atunci, apoi ultimul colonel al regimentului bănățean român d-l *Ioan Stanoilovici*, de present general în retragere în Biserica albă, obținu aprobarea mai înaltă cu reservația, că la cas, *dacă episcopia nu ar mai avea trebuință de acest edificiu, să aibă erariul militar și dreptul de al răscumpăra* (*Vorkaufsrecht*). Resolvirea favorabilă neamănată a acestei petițiuni este opul referintelui, colonelului *König*, carele încheiase amicitie personală cu fericitul episcop cu ocasiunea susdescrisă. Batalionul al IV-lea al regimentului bănățean numit sârbesc a fost staționat în Timișoara.

Trei batalioane ale regimentului mărginaș bănățean numit germân din *Panciova*, a căruia o bună

terțialitate era asemenea români, au fost în anul 1866 sub comanda Mareșalului-Archiduce Albrecht în Italia luptându-se cu bravură, eară batalionul al 4-lea a fost staționat în Petrovaradin.

Archiepiscopul și Metropolitul Șaguna călătorind în verile anilor 1866 și 1867 la băile erculane a cercetat Caransebeșul, ce altcum îl cunoșcea bine decând fusese profesor de teologie în *Vérșet*, ; călătoria primă a fost întreprins-o prin *Făget* și *Logoj*, eară a doaua prin *Hațeg* și valea *Bistreș*. Din cauza catastrofei dela Königgrätz, precum și din alte motive mai mult de natură politică, cari nu pot fi supuse discusiunii în acest tractat, de ambele ori Metropolitul a deprecat a priori ori și ce întimpinare solemnă.

Dar după aceasta mică disgresiune se ne întorcem earăși la regimentul nostru bănățean român.

Am amintit mai sus, că în 29 Mai regimentul nostru a plecat la Budapesta. Cu ocasiunea marșului regimentului din Pesta în Buda avu loc o scenă memorabilă. Musica regimentului cânta un marș popular român, ce-l executa cu toate ocașiunile în Caransebeș. Auzind publicul din Budapesta sunetele acestui marș, ce are märe asemănare cu marșul numit al lui *Rákoczy*, — care însă era oprit ca revoluționariu încă din anul 1849 — erupse în asurzitoare „*éljen*“ cu atât mai vêrtos, că îl esecuta chiar musica unui regiment împ. reg. de grăniceri. Colonelul *Eugen de Villecz*, la ovașiunile publicului, ce cugeta, că se fac lui și regimentului său, salută

de pre cal ca sabia necontenit în dreapta și stânga, ceia ce produce și mai șgomotoase ovațiunii prin entusiastice strigări de „*éljen*“ și aierisarea pălăriilor. Ciortus, — aceasta este conumele tamborului regimental al muziceii militare — înalță sus bastonul său de comandant și calcă înainte legându-se cu figura lui athletică în tact plin de mândrie națională română. Dar amară decepțiune! Colonelul sosit sus în fortăreața *Buda*, fu momentan citat la raport înaintea generalului comandant și tras la răspundere, cum îndrăznesce el să permită muziceii regimentului lui esecutarea de *marșuri revoluționare*. Colonelul încremenit din cauza reprobării neașteptate și nemeritate să scusă, că nu cunoașce arta muziceii, dar atâta scie, că marșul aplaudat de public este un *marș vechiu național românesc*, care de zecenii a fost executat pe teritoriul regimentului fără de a fi excepționat din vre-o parte. Să citează apoi și magistrul capelei *Mathek*, de sine să înțelege boem de naționalitate, și și aceasta întăresce — repețind — scusa colonelului, că marșul executat ar fi un marș vechiu românesc. Comandantele general dând din cap privi cauza de scusată, dar opri esecutarea acestui marș pretins de revoluționariu. Mai târziu oprirea verbală s'a dat uitărei și acel marș să esecuta fără pedecă până la desființarea regimentului.

În 13 Iunie trec toate 3 batalioanele prin *Viena* la *Brün* în *Moravia*, apoi în 19 Iunie cătră *Boemia* și în 23 Iunie trece în revistă regimentul în *Böhmisch-*

Trübau înaintea comandantului armatei de nord, generalului de artilerie *Benedek*.

În 1 și 2 Iulie stă regimentul întreg concentrat în împrejurimea satului *Sadova*.

În 3 Iulie dimineța la 6 oare se ivesc aci anteposturile prusiene și se încinge o luptă crâncenă, care a durat până la 11 oare, stând astfel regimentul 5 oare neconținut în focul de puscă și tunuri susținut fără întrerupere de prusieni. În aceasta luptă căzura morți 3 feciori, eară 9 vulnerați asemenea fură răniți locoteninții *Novacovică* și *Cservenka*, eară calul majorului *George Josiphovică* fu împușcat sub el în momentul, când călărea spre a da noue ordinii. La 11 oare a. m. sosi dela comanda brigadei mandatul, ca regimentul să se retragă spre *Lipa* și aici se așază el în pozițiune de rezervă afară de divisiunea I-mă (2 companii) comandate de căpitanul *Gunczy*, care în urma pozițiunei nefavorabile a câmpului de luptă fusese despărțită de regiment și dispăru pe un timp.

În pozițiunea de rezervă dela *Lipa*, în care întreagă brigadă (2 regimente) era espusă gloanțelor artileriei inamicului, fură greu vulnerați căpitanul *Carol Schwab*, și adjutantul de batalion *Matei Hurduzeu*, al cărui cal spăriindu-se fugisă. Căpitanul *Popescu*, și locotenintele *Stan*, fură vulnerați ușor, 8 feciori morți, 24 vulnerați, eară 8 dispăruți. Între 3 și 4 oare sosi mandatul, că regimentul să scoată cu asalt pe prusieni din păduricea dela *Lipa*, ce o ocupaseră

cei din urmă, dar chiar în momentul, când ajunsese regimentul în aropierea pădurei în distanța, cât bate glonțul de pușcă, sosí avisul pentru retragerea generală, deoarece prusienilor le succseseră a înconjura pozițiunea principală a armatei noastre dela *Klum*. Regimentul se retrage în completă ordina în coloane de batalion, între care se afla și comandantul corpului Archiducele Ernest, — din a căruia suită 2 ofi-ciri fură loviți de scrapnele — cu brigada întreagă către gara dela **Königgrätz**. În retragere fură răniți adjutantul de batalion *Petrașcu*, al căruia cal fu împușcat sub el, și locotenintele *George Millovsky*, 3 ficiori rămaseră morți, 17 răniți și 48 dispărură. Comandantele brigadei *Prohaska* asemenea fu rănit și comanda brigadei o luă colonelul *Eugen de Villecz*, eară comanda asupra regimentului majorul *George Iosiphovici*.

Retragerea s'a executat în completă ordine până la gara dela *Königgrätz*, aci întră repentin în șirurile infanteriei artileria și cavaleria și acest incident provoacă destrămarea *șirurilor*, care apoi înaintea cetății întărite și acum inundate *Königgrätz* aduse cu fine destrăbălare și disolvare totală.

La trecerea peste fluviul *Elbe* majorul Popovici cade de pe cal și se vatămă. Ahea în *Neu-Königgrätz* se putură reafila și aduna părți ale regimentului, unde se întâlniră majorii *Basarabici*, *Iosiphovici*, căpitani *Popescu* și *Ruzicici*, locotenintele *Ilie Pepa*, colonelul acum comandate de brigadă *Villecz* cu adjutantul seu *Pavel Dimitrievici*, la cari se ali-

pise și capitanul din statul major al corpului al 3. de armată *Teodor Săracin*, actualul general imp. și reg. de brigadă în Cernăuț. Cu părțile adunate se continue marșul de retragere până la 11¹/₂ oare noaptea către *Hohenmarkt* și înaintea acestui orașel se petrecu noaptea. În 4 Iulie des de dimineață se continuă marșul către *Velin*, unde sosi și divisiunea dispărută a căpitanului *Gunczy*, precum și celelalte părți răsnite, așa încât regimentul era earăș complet. În 5 Iulie se continuă retragerea către *Leitomischl*, apoi către *Olmütz* și *Viena*.

Perderile totale ale regimentului în sângeroasa bătălie dela *Königgrätz* sînt față cu alte regimente înjumătățite și cari au pierdut pe mai toți ofițerii lor, relativ puține — putem zice — neînsemnate. Au căzut morți 14, răniți 50, dispăruți 54 feciori; eară dintre ofițeri 3 greu și 5 ușor răniți, și perderile acestea mici au a se ascrie pozițiunelor binișor scutite dela *Sadova* și *Lipa*; unii dintre feciorii de rënd ai regimentului în simțul lor religios ascriau aceasta favorabilă împrejurare binecuvântărei și rugăciunei evlavioase a episcopului date lor resp. făcute și auzite de Dumnezeu cu ocasiunea plecării lor de acasă.

Destrăbălarea liniilor înaintea cețaii întărite *Königgrätz*, puse sub inundațiune în zioa critică a retragerii armatei, a fost cauzată prin năvalirea repentină în șirurile infanteriei a artileriei și a caveriei persecutate de prusieni. Cu toate acestea păr-

țile singulare ale regimentului, rupte în urma acestei fatale împrejurări dela corpul lor central, s'au întrunit pe diferite căi, luptându-se neconținut cu inamicul, ce le persecuta, — încă în noaptea acelei zile, altele a doua zi după bătălie sub drapelele lor scăpând astfel de captivitate. De aci se esplică și micul număr (54) al dispăruților din acest regiment. Firesce, că nu s'a putut evita, ca să nu cadă în captivitatea prusienilor mai mulți feciori cu deosebire dintre cei răniți, cari au fost duși la *Breslau* și *Berolin*, în cari orașe, fiindcă dintre toate cele 14 regimente de frontieră ale Austriei numai regimentul bănățean român în urma — cum se zicea atunci — a unei esprese dorințe a generalului comandant în Boemia *Benedek* a luat parte la resbelul din nordul monarchiei, acești grăniceri ajunși în captivitate cu tunica lor de postav negru, cu cioareci strâmți și egalizarea albastră-cenușie erau crezuți de croați, de cari germanii aveau deosebit respect încă din resboaiele numite de 30 de ani și de 7 ani. Ei erau espuși vederii publice și priviți de ceva cu totul apart.

Regimentul a stat în împrejurul *Vienei*, unde se completă cu atragerea altor feciori de acasă în locul celor ce s'au nenorocit, până în 6 August, când plecă cătră frontierile Italiei la *Ponteba*, *Pontabel* și împrejurimile acestor localități, apoi punându-se pace între puterile beligerante, regimentul plecă în garnisoana la *Villach*.

În 28 Septemvrie 1866 eși ordinul pentru re-
întorcere în patrie. În Caransebeș sosiră batalioanele
I. II. și III. în 6. 7. și 8 Octomvrie întâmpinate cu
entusiasm și mare bucurie de consângenii și locuitorii.
Batalionul al 4-lea sosise încă mai înainte din Arad.

Cumcă regimentul, precum am arătat mai sus,
s'a luptat vitejesc și ș'a ținut intact onorul drapelului
lui și în aceasta expedițiune nefericită, comprobă
mai pe sus de toate ordinul de zi al Archiducelui
comandant de corp *Ernest*. De o asemenea laudă și re-
cunoștință s'au putut bucura puține regimente în amin-
tita expedițiune din nordul monarhiei. Acest ordin
amușese acele guri rele, cari și cu aceasta ocaziune
nu s'au sfiit a scorni câte toate despre purtarea re-
gimentului la *Königgrätz*, — bag' samă pentru că el
esista mai numai din români.

Acest ordin ddtto Klagenfurt 27 Semptemvrie
1869 Nrul 596 op. eată-l în textul original germân,
apoi în traducere autentică în limba română:

K. k. F. M. L. Erzherzog Ernst.

An das k. k. Romanen-Banater 13-te Grenz-Regiment.

Das Regiment rückt auf Allerhöchsten Befehl in
die Heimat ab.

Als der einzige, aber würdige Repräsentant der
Grenzer stand das Regiment bei der Nordarmee un-
ter Meinem Befehle.

Ich war Zeuge seiner musterhaften Haltung während der ganzen Zeit, die es im Verbands des 3. Armee-Corps war.

Indem dasselbe nun aus Meinem Commando scheidet, fühle ich Mich verpflichtet, seiner auch unter schwierigen Verhältnissen bewiesenen Disciplin, seiner Ausdauer auf oft beschwerlichen Märschen, seiner Bravour vor dem Feinde Meine volle Anerkennung im Namen des Allerhöchsten Dienstes auszusprechen.

Der muthvolle und zähe Widerstand des Regiments in *Sadowa* an dem schweren Tage von *Königrätz*, sein musterhafter Rückzug nach *Lipa*, das standhafte Ausharren dasselbst auf offenem Felde im Kanonenfeuer des übermächtigen Feindes, sowie die geschlossene Haltung und Ordnung beim schwierigen Rückzuge nach der Schlacht werden auf immer ehrende Momente in der Geschichte des Regiments bilden.

Ich bin überzeugt, dass dasselbe auch fortan unter allen Verhältnissen den alten Geist der österreichischen Armee bewahren, dass es den Erfahrungen des letzten Feldzuges Rechnung tragen und mit den Anforderungen der Zeit Schritt halten wird, um auf den Ruf unseres Allerhöchsten Kriegsherrn mit Ruhe und Sicherheit allen künftigen Eventualitäten entgegenzutreten zu können.

Mein herzliches Lebewohl dem braven 13. Grenzregiment.

E. H. Ernst m. p. FML.

În traducere română :

Archiducele Ernest, locoteninte de mareșal campesu imp. reg.

Cătră Regimentul mărginaș bănățean român Nr. 13.

La ordinul preaînalt regimentul pleacă acasă.

Ca unicul dar demnul reprezentant al grănicerilor regimentul a stat sub comanda Mea la armata de nord.

Am fost martor al ținutei lui exemplare în tot timpul, cât a stat el în cuprinsul corpului al treilea de armată.

Eșind acum de sub comanda Mea, mă simț îndatorat aș esprima deplina Mea recunoscință și mulțămită în numele servițiului preaînalt pentru disciplina comprobată și între împrejurări grele, pentru stăruința sa în mersuri adeseori forțate și pentru bravura sa înaintea inamicului.

Resistența curajoasă și valoroasă a regimentului la *Sadova* în ziua cea grea dela *Königgrätz*, retragerea măiestră spre *Lipa*, perseverența bărbătească pe câmpul liber în focul tunurilor inamicului măi numeros, precum și ținuta cea închegată și ordinea la retragerea exemplară cea grea după bătălie, vor remânea pentru totdeauna momente pline de onor în istoria regimentului.

Sum convins, că regimentul și de aci încolo va păstra în orișice împrejurări spiritul cel vechiu al armatei austriace, că el va ținea cont de esperințele

expedițiunei trecute și va propăși amăsurat recerintelor timpului, ca astfel la chemarea preainălțatului nostru Domn al oștirea să poată privi cu liniște și siguranță în fața tuturor eventualităților viitoare.

Acum zic din inimă adio bravului regiment de grăniceri Nr. 13.

Archiducele Ernest m. p.
locoteninte de mareșal campestru.

Eară colonelul de mainainte al regimentului, generalul în retragere *Ioan Weymann* adresă comandantului de regiment *Ioan Stanoilovic* — căci colonelul *Eugen de Villecz* după bătălia dela Königgrätz în urma unor influințări ale neamurilor soției și a unor cunoscuți mai de aproape ai lui la cerea lui proprie se pensionase — următoarea epistoală gratulătoare :

„Simț trebuința, de a da prin cuvinte spre siune sentimentului de bucurie și participare sinceră, ce dominează interiorul meu, pentru lauda cea înaltă și lauri plini de onor, ce ș'au câstigat de nou prin ținuta lor vitejească și perseverantă în luptele fatale din urmă bravi români, căroră am aparținut timp de 18 ani și îmi țin de onor a fi fost șeful lor.

Eram plin de mândrie auzind lauda cea înaltă a Alteței Sale imperiale a Domnului Archiduce Ernest, ce o a exprimat public erî în fața număroșilor generali înfățișați la audiența cu privire la eminenta ținută a regimentului în sângeroasele lupte dela Königgrätz și pe mulți dintre cei prezenți îi va fi făcut,

să judece mai drept despre graniță și cu deosebire despre acest regiment, ceiace să va efectul și mai mult prin publicarea înaltului ordin de zi atât în foile militare cât și în altele.

Ca aderinte credincios al bravilor români iau parte cu ei și din îndepărtare la toate evenimentele, ce îi ating și te rog, scumpe amice! ca pe demnul următoriu în comanda acestui brav regiment, să binevoesci a împărtăși tuturor românilor viteji sincerile mele gratulațiuni și deplina mea simpatie. Gratz în 29 Octomvrie 1866. Weymann m. p. General-Major.“

În fine observ, că în acest an (1866) în regiment erau decorați ostași: 5 cu medaila de aur, 26 cu medaila de argint clasa I și 22 clasa a II pentru bravură.

În decursul celor cinci luni (8 Maïu—8 Octomvrie), în cari au lipsit de acasă cei mai puternici lucrători, n'au suferit mai nici o scădere nici lucrul câmpului nici economia de vite, cari au fost și sînt mijloacele principale de susținere și câștig ale populațiunei regimentului. În vara anului 1866 cu ocasiunea primei încercări a despărțirei românilor din comunele mestecate române-serbesci de ierarchia serbească și încorporarea lor cu Metropolia română ortodocsă răsăriteană am călătorit mai în toate părțile fostei fruntării militare bănățene. Pretutindinea am aflat pe fêmeile române lucrând în câmp în șiruri lungi ajutându-se în lipsa bărbaților unele pe altele

prin clacă. Ele cântând doine în cor sĕpau sau îngropau cucuruzul, planta de predilecțiune a românului; altele earăș coseau cu tocul la brĕu ca cei mai dibacĭ cosacĭ earba de pe livezĭ și coline adunând nutrețul necesar vitelor pentru earnă. Tot pe aceste fĕmeĭ le vedeai sĕcerând grăul, legându-l în snopĭ și cārându-l în clani. Pe multe din ele le vedeai purtând leagănul copilului sugĕtor în spate mergĕnd la lucrul cāmpului, așezând apoi pe sugĕtor în timpul muncĕi sub recoritoarele umbre ale vre-unui arbore tufos. Stimă și onor acestor fĕmeĭ sirguincioase și neobosite, cārora li sĕ adscrie cu drept cuvĕnt partea leonină a conservărei naționalițai și limbei noastre!

Bătrĭniĭ și copiii îngrijeau de vite acasă și la stĕni în munții carpatini; eară ceialaltĭ bărbați mai valoroși, rĕmași acasă, numiți cu terminul ciudat: „*populați*“ aveau în acest timp sĕ provadă dealungul Dunarei și în creștetul Carpaților *servițiul de cordon*; ei împlineau mai departe servițiul de *gendarmĭ* și *finanți* pe teritoriul regimentului, căci fosta graniță militară nu avea nici gendarmĭ, nici finanți; în fine tot populațiĭ aveau sĕ se deprindă de 2 orĭ pe sĕptĕmână în admanuarea armelor, căci dintre ei sĕ suplineau golurile regimentului *campestru* și ei aveau sĕ trāmită schimbându-se din timp în timp gardistiĭ de lipsă la *companiile terestre* și în centru la comanda regimentului *terestru* pentru paza magazinelor de augmentație și a localelor de arest, a

închisorilor dela tribunalul regimental. Toate aceste servii le împlineau așa numiții populați, sub comanda oficirilor de administrație și acelor pensionați, chemați la serviciu anume pe acest timp, le împlineau zic cu *merindea și îmbrăcămintea lor proprie*, căci afară de armatură ei altceva nu căpătau.

Anul 1867.

În 8 Iunie a acestui an s'a încoronat Majestatea Sa Domnitoriul nostru de Rege apostolic al Ungariei cu pompa tradițională în Budapesta. Din fosta fruntărie militară bănățeană a luat parte activă în conductul încoronării numai episcopul Caransebeșului Ioan Popasu. — Descrierea acestui act a se vedea în Nrul 20 din anul curent 1892 al Foaiei diecesane.

La un an după reîntorcerea sa din amintita expediție și anume în 27 Septembrie nou 1867 regimentul sârbă cu mare pompă *jubileul seu în aducerea aminte a existenței sale de 100 de ani*. La această sărbătoare jubilară au participat în persoană generalii: comandantele corpului, cavalier de *Schmerling*, fratele renumitului fost ministru Anton cav. de *Schmerling*, divisionariul *Baron Mertens*, și generalul de brigada *de Abele*, deputațiunii din alte regimente și de sine se înțelege mai toți ofițirii regimentului jubilar. S'a fost proiectat, ca serviciul divin să se țină în câmp liber pe platoul numit „*la prăurie*.” *) Dar fiindcă

*) Unde se află turnul cu praf de pușcă și locul de împușcat la țintă peste podul de fer în apropierea garei.

în ziua iubilară timpul era nefavorabil, ceriul posomorît și înnorat, așa partea bisericească a acestei sărbări se execută în ambele biserici rom. catolică și ortodoxă orientală din loc. În cea din urmă pontifică episcopul diecesan *Ioan Popasu* cu numeroasa asistență, ținând după datina lui la finea serviciului dzeesc și predica festivă, în care făcù istoricul regimentului dela înființarea lui până la săngeroasele lupte dela Königgrätz, enumerând toate expedițiile de resbel, la care a conlucrat regimentul și bravurile, cu care s'a distins totdeauna, și îmbărbătându-l a conserva eminențele sale virtuți din generațiune în generațiune, împărtăși binecuvântarea arhipăstorească atât celor din biserică cât și ostașilor înșirați afară din naintea bisericeii, zicënd de 3 ori tropariul: „*Mântuesce Doamne poporul teu etc.*“ Predica aceasta compusă cu deosebită îngrijire și de tot acomodată împrejurărilor de atunci, spre care scop se făcură cercetări și în archiva regimentului prin locotenintele *Ilie Curescu*, atunci profesor la școala regimentală din loc, episcopul de pie memorie în învălmășeală de atunci o a fost răpus înainte de a se putea da publicității și cei de pe lângă dînsul nu l'au mai putut îndupleca a o compune sau dicta de nou. După serviciul dzeesc urmară defilarea, banchet, bal, cari de sine se înțelege, că nu lipsesc la asemenea ocațiuni.

În biserica noastră catedrală cu ocasiunea liturghiei avù loc un incident caracteristic. Coman-

Comandantul de corp, generalul de artilerie, cavalerul *de Schmerling*, fusese și el greu vulnerat în expedițiile de rebel, la care participase. Fiind timpul schimbăcios și cerul înnorat, pe comandant îl cuprinse crâncenile dureri reumatice ale ranelor sale chiar în biserică, de aceea rugă confidențial prin adjutantul său pe episcop, să binevoească a scurta servițiul divin; episcopul promite, că îl va săvârși mai iute, dar al scurta nu-i este cu putință pentru popor. Comandantele rămase astfel până la terminarea servițiului divin în biserică. Purtarea aceasta a comandantului de corp este probă vie, cum știu bărbații culti și luminați să premeargă poporul cu bun exemplu. El mai bine a suferit și mai departe în picioare crâncenile sale dureri și nu a voit să conturbe servițiul divin prin repentina sa îndepărtare. O! cât de frumos, cât de bine ar fi, dacă ar urma acestui exemplu și alți bărbați, cari se țin de învățați și se gresăz de conducători ai poporului! Bisericile noastre nu ar mai fi goale chiar și în sărbătorile cele mari ale noastre.

Anul 1868.

Anul următoriu a adus graniței militare **re-**
forme afund tăietoare în organizațiunea ei avitică.

Granița militară s'a înființat succesive. Scopul principal al ei a fost: de a pune în continuă stare de apărare resboinică fruntăriile imperiului contra turcilor, cari până la finea seculului trecut erau un

popor puternic și agresiv. Începutul l'a făcut însuș marele rege al Ungariei Matia Corvinul în Croația în comitatele Licca și Corbavia.

În a doua linie misiunea graniței era de a forma un *cordon* la sud și ost de alungul fruntărilor imperiului otoman în o lungime de preste 200 de miluri, începând dela *marea adriatică* până sus la *Bistrița în Transilvania* la „triplex corfinium“ al Transilvaniei, Bucovinei și Moldovei. În Transilvania granița militară a esistat până în anul 1850 din 2 regimente pedestre secuesci, din 2 regimente pedestre curate românesci, apoi din un regiment de husari grăniceri mestecat, secuși și români.

Cel mai greu serviciu în timp de pace era acela a *cordonului*. Ziua și noaptea erau îndatorați — schimbându-se din timp în timp — grănicerii cu merindea și îmbrăcămintea lor proprie a sta santinele în creștetul carpaților spre a păzi, ca să nu între din Orient boale epidemice în țara noastră și anume *ciuma*, *cholera asiatică* și *pesta bovina*; a bate înapoi bandele de lotri, ce se formau pe teritoriile imperiului turcesc și a priveghea, ca teritoriul imperiului nostru precum și sudiiți lui să nu fie atacați de asemenea bandiți.

Pe lângă aceste două scopuri principale mai dispunea Monarchia noastră de o armată considerabilă, disciplinată, bine organizată și pururea credincioasă de 52.000 combatanți, susținuți în timp de pace cu neînsemnate spese și în timp de rebel tot-

deuna gata de a urma cu bucurie la moment chemării augustului domnitor al oștirilor.

Un regiment de graniță putea fi mobilizat în 48 de oare și consta pe an numai 140.000 fl. v. a. Pe când un regiment de linie consta cam 300.000 fl. pe an și până să completa îi erau de lipsă săptămâni întregi și de multe ori el intra în acțiune fără de a fi avut numărul seu complet de combatanți.

Pe un bărbat care are judecată matură, simț de dreptate și nu este preocupat, nu'l va mai prinde mirarea după cele ce le am spus mai sus pe scurt, dacă organizațiunea graniței militare a avut în vedere dela înființarea ei numai *conservarea* și *formarea* unei populațiuni, care să scie și să poată admanua armele, sau cum se exprimă foarte nemerit un autor germân: „desshalb wurden ursprünglich alle Einrichtungen (der Grenze) hauptsächlich „auf die Erhaltung und Bildung waffenfähiger Mannschafft gelegt“.

Domnia decî în fosta graniță până la emanarea rezoluțiunei preînalte din 10 Aprilie 1862 și cu deosebire a acelei din 16 Februarîu 1868 un *ștrașnic absolutism*. Poporul, ale căruia interese cu deosebit cele materiale erau apărate și conservate cu consciință și dragoste părintească, despre ce am putea aduce miî de exemple, nu avea *voința sa proprie* în afacerile lui politice adimistrative, chiar și dreptul de a da petițiuni era clausulat și foarte

restrins. Toate aveau să urmeze la o comandă mai înaltă.

Această organizațiune apasă greu în mai multe direcțiuni poporul și î-i altera cele mai legitime aspirațiuni și interese vitale ale lui.

De aceia Maiestatea Sa a fost conces încă în anul 1862 mai multe înlesniri și ameliorări pentru granița militară, care apoi prin rezoluțiunea din 16 Februară 1868 au fost lărgite încă prin următoarele dispozițiuni :

a) Limba țerei*) are să se folosească și în scris la toate pertractările județelor de pace și la ședințele de raporturi la toate compăniile teritoriale precum și la toate magistratele comunităților militare, asemenea în toate afacerile curat comunale; mai d parte vor avea a se propune în această limbă în măsură mai mare de cât până acum *obiectele de învățământ* la toate școalele capitale și mezii ale graniței;

b) pedeapsa trupească a locuitorilor graniței, cari nu stau în serviciu militară, are să înceteze.**)

c) Să concede dreptul de a apela contra sentințelor județelor penale și în casuri de delictes;

*) *Landessprache*. Die Landessprachen in der Militärgrenze ausser der deutschen sind die südslavische und die *romänische Sprache*. Diese beiden Sprachen werden in allen Grenz-Lehranstalten cultivirt, ja an den Volksschulen ist der ganze Unterricht in der betreffenden Sprache besorgt. — Grosses Gewicht auf die Erlernung der deutschen Sprache wird darum gelegt, denn nurdadurch können fähige einheimische Individuen herangebildet werden, um die Militär-Angelegenheiten selbst besorgen und sich durch eigenes Verdienst emporschwingen zu können. Vezl k. k. Militärgränze. Eine culturhistorische Skizze. Von L. M. Krainz, Wien. 1866.

**) În armată pedepsele trupestă s'au desființat abea în a. 1870.

d) Cercetarea criminală cu sau fără deținerea respectivului are loc numai pe baza unui decis judecătoresc;

e) Pot să cumpere realității și indivizi, cari nu sînt grăniceri, însă numai pentru scopuri ale înlesnirii comunicațiunei, negoțului și industriei;

f) Afară de ofițiri, preoți, cari nu pot forma comuniuni casnice, apoi afară de alți funcționari activi, femei și persoane morale, cari nu pot să-și agonisească bunuri nemișcătoare, toți ceilalți locuitori, cari se supun datorințelor grăniceresci pot să-și câstige fără restrîngere pămînturi — în Bănat pînă la 150 de jugere;

g.) în viitoriu are să înceteze împărțirea de pînă acum a sesiunilor, cari sînt proprietatea comuniunelor casnice grăniceresci, în avere fundamentală și remanențială și are să se determina numai minimul proprietății nemișcătoare a fiecărea comuniuni;

h) Comunele pot dispune după voința lor asupra pășunelor comunale proprii ale lor;

i) Membrii comuniunilor pot întreprinde ori și ce industrie în și afară de granița militară fără ca să-și piardă drepturile lor la averea comuniunei;

k) Pentru călătoriile oficiale să statorisce retriбуțiunea după numărul milelor și al cailor;

l) Orașele, în cari nu sunt comunități militare (cum era orașul Caransebeș) au să fie organizate ca

comunitățile militare cu primari și cu consilieri comunali;

m) Încetează restrîngerile pentru israeliți, cari până aci nu puteau să se așeze în graniță și nu puteau să-și agonisească avere imobilă și ei israeliții sînt declarați de egal îndreptățiți cu ceilalți locuitori din fostul confiniu militarîu.*)

Reformele acestea a adus viață noauă în fosta graniță. În Caransebeș se edifică în acest an pentru scopuri militare de învățămînt pomposul edificiu, în în care se află așezate astăzi cancelăriile așa numitei *comunități de avere*. Acest edificiu monumental zidit cu spesele comunelor regimentale și cu contribuirea erariului militarîu era destinat pentru sucrescința de oficerii subalterni și avea să înlocuească școala militară de mai nainte, care dăduse armatei atîta oficeri bavi, consciți de chemarea lor, dintre cari unii au înaintat până la gradul de generali de divisiune. În această școală pelângă obiectele de învățămînt ale unei școale mezii militare se propunea acum ca studiu obligat și limba română și în lipsa momentană de puteri didactice și scriitorîul acestui tractat s'a fost angajat un an a propune limba română și doctrina religiunei ortodocse orientale fără nici o retribuțiune.

Bravi Almăjenî, adecă ținutul Bozovicî, începură o acțiune pentru înființarea unei școale mezii (reale)

*) La acest punct am aflat în ordinățiunea tipărită, ce o am folosit, observarea unui grănicerîu bătrîn făcută cu cerusă roșie: Das ist nicht gut, es wird keine guten Früchte bringen.

în mijlocul lor. Dar ei au întreprins această acțiune cu zel prea mare de o parte, de altă parte cu puțină dibăcie, pricepere și neprecumpănire a împrejurărilor. De aceia acțiunea lor a rămas fără doritul rezultat și în locul ei s'a înființat după provincializare o școală poporală a statului cu limba de propunere magiară.

Nu pot reprimă însă observarea, că reformele din cestiune n'au avut durată lungă. Ele au avut soarta rugăciunii aceleia a preotului, carele la insistința păstoriților lui după un timp lung de secetă a rugat pe Dzeu pentru ploaie.

Preotul nu termină bine rugăciunea sa și eată că începe ceriul a se întunecă și cade în stropi mari ploaia cerută dar cu ploaia și grindină mare deasă. Betul preot scârbit de rezultatul rugăciunii sale rădică ochii spre ceriu și în ton melanconic escheamă: *Ne-ai dat, o Doamne! ploaie, dar nu este binecuvântare în ea!* Patru ani după intrarea în viață a acestor reforme, granița fú desființată și instituțiunile respective reformele acestea au devenit fără de obiect.

Tot la anul 1868 avem de a mai înregistra, că în acest an s'a convocat și ținut primul *Congres naț. rom. bisericesc gr. or.* în Sibii pentru de a organisa în toate părțile ei constitutive Metropolia greco-orientală română din Transilvania și Ungaria reactivată prin rezoluțiunea preainaltă din 24 Decembre 1864. La acest congres, condus de nemuritoriul arhiepiscop și metropolit *Andreii Baron de*

Şaguna, au luat parte și românii din fruntăria militară bănăţeană de atunci cu 10 reprezentanți laici și 3 din cler. *Statutul organic bisericesc* votat în acest congres obținù preainalta aprobare prin rezoluțiunea altisimă din 28 Maiu 1869 cu unele *modificațiuni*, cari pentru confiniul militarü erau de însemnătate afund tăietoare și paralisau atribute esențiali ale autonomiei bisericesci. Ele susțineau ingerința de până aci a autorităților administrative militare asupra *chivernisirei și manipulărei averilor bisericesci parohiale*, ba ce este mai mult *şcoalele greco-orientale române* numite până aci *naționale* în urma acestor modificațiuni, prin cari s'a rezervat autorităților administrative militare influința avută asupra acestor școli, au trebuit să rămână și mai departe sub jurisdicțiunea autorităților militare și toate încercările de atunci și de mai târziu întreprinse din partea consistoriului, a sinoadelor eparchiali, a consistoriului metropolitan și a congresului prin reprezentațiuni la locurile mai înalte, de a aduce în mai strênsă legătură școalele acestea cu biserica, au rămas fără rezultat astfel, încât numai școalele populare gr. or. române din *Caransebeș* și *Orșova* după multe și grele stăruințe, fiind sprijinit consistoriul în aceste comunități și de popor, au putut fi declarate și recunoscute de *confesionale*. Statutul organic bisericesc a fost introdus în fostul confiniu militar bănăţean numai după multe capacitări. Poporul, sumuțat din unele părți nu pot zice malițioase, dar în tot casul scurt-

vězătoare, neorientate în cestiune și pripite în combinația lor, striga: *noi voim să rămânem sub sabie, nu voim să ne stăpânească popii.*

Sumuțătorii erau dintre inteligenții de atunci ai graniței. Ei citeau gazete germâne din Austria, în care stat chiar pe acest timp decurgea lupta contra influinței papale în stat (Culturkampf). Ei nu șciau să facă deosebire între clerul catolic și cel apăsător gr. oriental.

Cine ar dori să se convingă mai deaproape despre toate aceste împrejurări fatale, citească statutul organic publicat pentru confiniul militar prin Ministeriul de atunci împ. reg. de război din Viena cu *codițele* lui adaose la *agendele* sinoadelor, comitetelor și epitropiilor parohiale, apoi poștească a resfoia actele consistoriale din anii 1869 și 1870 referitoare la executarea dispozițiilor statutului organic în desamintitul confiniu și cu deosebire pe teritoriul regimentului român bănățean.

Nu pot trece cu vederea, că tot în acest an 1868 s'a înființat cu sediul în Caransebeș și *societatea agronomică* cu menițiunea, de a iniția la poporul nostru o economie rurală mai rațională. Ministeriul de război din Viena a sprijinit societatea, după constituirea și aprobarea statutelor ei, vînzîndu-i în nemijlocita apropiere a Caransebeșului un complex de 80 jugere numit „*livadia împărătească*” cu un preț bagatel de 1600 fl. ce se deportă în rate erariului. Fericitul episcop diecesan I. Popasu a

contribuit din propriul seu 100 florinî v. a. acestei societăți și a fost ales de *protector* al ei.

Această societate chiar și după învingerea greutăților începutului până în timpul din urmă mai că numai a vegetat, pentrucă a fost puțin sprijinită de public apoi au și lipsit barbații, cari ar fi avut voia și timpul liber de a se ocupa cu înaintarea scopurilor societății. Ea esistă și astăzi, căci sămënța căzută în pământ roditor nu se uscă, și a luat un avânt mai îmbucurătoriu sub presidentul ei de acum *Ioan Topal*, căpitan ces. reg. pens. Să sperăm, că cel puțin în viitoriu nobilele intențiuni ale societății vor fi aprețiate de publicul din Caransebeș, precum merită ele.

Anul 1869.

În 26 Octombrie 1869 Maiestatea Sa împăratul și regele nostru în călătoria sa în Orient spre a înapoia o vizită Sultanului în *Constantinopol*, spre a visita locurile sante în *Ierusalim* și spre a vedea opera colosală, una dintre minunile seclului nostru, *canalul Suez*, de nou săpat, ce desparte *Africa* de *Asia*, — atinse cu vaporul și orașelul *Orșova*.

Aici pe podul improvisat pe Dunăre, decorat cu flamuri, covoară, verdeață și flori, au asteptat sosirea vaporului, cu care călătoria Maiestatea Sa, o deputațiune a episcopiei de nou înființate a Caransebeșului și alta a regimentului teritorial.

Deputațiunea episcopiei sub conducerea episcopului *Ioan Popasu* consta din protopresbiterii, ale

cărora tracte se întind până la Dunare, al Mehadiei *Dimitrie Iacobescu* și al Bisericeii-albe *Iosif Popoviciu*, — al 3-lea protopresbiter al Panciovei *Simeon Dimitrievici* fiind în acest timp morbos nu s'a putut înfățișa — în fine din parochul Orsovei *Michail Popovici*.

Maiestatea Sa Domnitoriul, — în a căruia suită era și contele *Beust*, cancelariul de atunci al imperiului, apoi președintele consiliului reg. ung. de Miniștri contele *Iuliu Andrássy*, — în pitoresca uniformă a unui general de cavalerie debarcând din vapor și sosit pe podul improvisat cu o față serină veselă stătú mai nainte în fața deputațiunii diecesei, care prin rostul episcopului conducător salută pe Maiestatea Sa aci la marginea marelui Său imperiu numele clerului și poporului credincios al eparchiei gr. or. române a Caransebeșului reactivate din grația Maiestății Sale și implorând binecuvântarea cerească asupra călătoriei întreprinse, totdeodată Î-i pofti fericită reîntoarcere la preainalta familie și în mijlocul credincioaselor popoară ale monarhiei.

Domnitoriul, carele la începutul agrăirei episcopului luă jos calpacul de pre cap, mulțumî în termîni cordialî episcopului și deputațiunii pentru întîmpinare și salutare și după aceia agrăi pe episcop în parte în mod confidențial: „Noi sîntem cunoscuți vechi, „— mi-să pare încă din anul 1849. — Î-ți mulțamesc „încă odată, că te-ai ostenit dela Caransebeș până „aici, dar în etatea, în care te afli, nu este consult

„să-ți espunî sănătatea cu călătorii în timpuri atât
„de aspre; cruță-te, căci sum de mult convins
„despre lealitatea Preasânției Tale.

Spre înțelegerea acestor grațioase cuvinte ale
Domnitoriului aflu de lipsă a observa, că episcopul
Ioan Popasu dela 1849 încoace participase la toate
deputațiunile romanilor de pe acele timpuri trimisă
la Domnitoriu și că la întâmpinarea din *Orșova* pe
podul de pe Dunăre bătea un vânt rece pătrunzător
cu fulgi mari rari de neaună, eară episcopul era
îmbrăcat în reverendele sale ușoare de mătasă roșie-
purpurie.

Episcopul presentă mica sa suita cași un
ostaș vechiu pășind la fiecare persoană, ce avea de
a o presenta, 3 pași înainte cu ochii ațintiți totdea-
una în fața Domnitoriului. Maiestatea Sa conversă
pe scurt cu ambii protopresbiteri, apoi cu parochul
Orșovei, punând fiecăruia întrebări referitoare la
întinderea tractului și la numărul credincioșilor. Proto-
presbiterul Mehadiei *Dimitrie Iacobescu*, consciențios
cum era, în răspunsul dat greșise unimile din numărul
credincioșilor tractului său și se corese. Domnitoriul
însă î-i răspunsă surizând: „*Auf die Einheiten kommt
es ja nicht an*“ (Unitățile nu otăresc.) După acestea
Domnitoriul salutând milităresce, trece la deputațiunea
regimentului postată în lungul podului d'a dreapta.

Deputațiunea aceasta consta sub conducerea
colonelului *Ioan Stanoilovici* din locotenintele de
colonel *Marcu Rotariu*, totodată comandantul băilor

erculane, din comandantul cordoanelor dela graniță majorul *Vincentiu Basarabic* cu adjutanții lor, apoi din oficiu companiei teritoriale din *Orșova*, cu căpitanul *Mrzici* în frunte, toți în mare ținută. Pe comandantul băilor erculane îl întrebă Domnitoriul, cât de mare a fost numărul cercetătorilor băilor în sezonul verei abia trecute. Vicecolonelul *Rotariu*, un ofițer tare blând și cu o inimă bună, nu putu să răspundă iute, pentru că simțul său de adâncă reverință și supunere în acest moment solemn al înfățișării sale înaintea augustului său suveran îi încheștase graiul, dar î-i sări momentan într'ajutoriu colonelul *Stanoilovic*, dând răspuns precis la întrebarea Domnitoriului.

Terminându-se prezentările Domnitoriul salută de nou deputațiunile, apoi se suie earăși între entusiastice strigări ale celor prezenți de „*Să trăească*“ și „*Hoch*“ pe vapor, carele î-și îndreaptă cursul seu pe Dunăre în jos pe lângă citadela aproape ruinată turcească *Adâ-Caleh*; garnisoana turcească de atunci de pe această insulă din mijlocul Dunărei întâmpină în bubuitul tuturor tunurilor ei pe Împăratul-Rege.

Majestatea Sa ajuns la *Verciorova*, la fruntăria României, fu salutat în numele Domnitoriului României prin Ministrul *Michail Cogălniceanu* în bubuitul unei baterii de tunuri comandate anume spre acest scop la acest punct.

Majestatea Sa până s'a schimbat vapoarele — căci de aici încolo se încep *cataractele* de pe Dunăre — eșind pe țărmuri României a trecut în

revistă cele 2 companii de dorobanți și eșcadronul de călărași concentrați spre a da onorurile cuvenite suveranului Austro-Ungariei, carele nu văzuse până acum armată teritorială română în costumul ei de atunci la aparință nătăvălos cu șumane țărănesce, opinci, cioareci de pănură albă și căciuli mari de pele neagră de miel în cap.

Această mică trupă execută înainte Suveranului Austro-Ungariei cele mai grele mișcări ca un corp de balet și evoluțiunile ei corecte și sprintene îl puse în uimire, de aceea împăratul s'a susținut la această mică trupă laudându-o mai mult timp, decât era luat în program pentru susținerea la *Verciorova* pe pământul României.

Reîntoarcerea Maiestății Sale din aceasta călătorie orientală a urmat prin *Marea mediterană* prin Triest la Viena.

Anul 1870.

În acest an s'a efeptuit unul dintre cele mai însemnate evenimente ale vieții noastre bisericesci naționale din aceste părți ale patriei noastre, deoarece la duminica Tomei în 1. Mai n. 1870 s'a ținut *primul sinod* al eparchiei Caransebeșului, prin care s'a reorganizat această eparchie pe baza *statutului org. bisericesc*. La acest sinod au fost aleși de deputați, preoți și mireni, lamura inteligenței române gr. or. de atunci a diecesei.

Episcopul a deschis acel sinod prin următoarea cuvântare clasică în feliul ei :

Venerabile sinod eparchial, stimaților domni deputați!

„Aceasta este ziua, carea a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într'ênsa.“

Cu aceste cuvinte întâmpină sânta biserică pre credincioșii săi la ziua cea mare a învierii, ce am serbat noi în săptămâna trecută. Tot cu aceste cuvinte vă salut și eu pre D-voastră stimaților dd. deputați ai venerabilelui sinod, pentru-că dacă vom arunca o privire în trecut și vom gândi cum această episcopie drept maritoare română a Caransebeșului, veche de seculi, fú smulsă din brațele dulcei sale mame, Mitropoliei ortodoxe române de Alba-Iulia în Transilvania, și încontra apriatului înțeles al ss. canoane bisericesci, fu încorporată ca să nu zic aservită la o altă Mitropolie deși de aceeași dogmă, dar de alt neam; dacă cugetăm mai departe, cum fú episcopia aceasta despoiată de toată averea ei mișcătoare și nemișcătoare, cum îmbla clerul și poporul ei român deprimat, părăsit și înapoiat în propria sa moștenire; cum ajunse ea, după strămutarea reședinței din Caransebeș la Vêrșeț înainte de 80 de ani, de î-și perdu chiar și numele, numindu-să de atunci încoace episcopia Vêrșețului; apoi dacă gândim de altă parte, cum desamintita episcopie fú din marea bunătate a Dzeului părinților noștri la neobosita întrepunere a marilor bărbați providențialii ai bisericeii și națiunei noastre, fú restituita la anul 1864, prin grația Majestății Sale, adoratului nostru împărat și rege Francisc Josif I. eară la

anul 1868 fú garantată esistența ei prin înaltul corp legislativ a-l țerei, petrecându-se în condica legilor patriei, dacă ne gândim zic, cum episcopia noastră a Caransebeșului perdată fiind, s'a aflat, moartă fiind a înviat, care dintre D-voastre și întregul cler și popor diecesan nu-și va simți astăzi inima mișcată de bucurie și de veselie? Și această bucurie va crește și mai mult, dacă vom lua în socotință, că astăzi episcopia noastră se înfăcișează înfrumsețată în vestmântul, ce i l-a țesut însiși ss. apostolii și ss. părinții ai bisericei noastre ortodoxe primitive, înfrumsețată zic în vestmântul sinodalității, astăzi reprezentanții clerului și ai poporului din această eparchie se ved adunați în această catedrală a iubitului nostru oraș Caransebeș, locul cel istoric al reședinței episcopesci, pentruca ei cu ajutoriul lui Dzeu să se sfătuească, să ia la pertactare și să decidă cât se poate de curând și de bine toate ce se țin de organisarea eparchiei în afacerile ei, toate cele ce sânt de lipsă pentru creșterea, înaintarea și înflorirea bisericei și a școalei, toate ce privesc la îmbunătățirea stărei morali, înțelesuali și materială a clerului și poporului, pre care-l represintă.

Dar dacă ziua de astăzi este o zi de mare bucurie pentru D-voastră, stimaților domni deputați și pentru întregul cler și popor diecesan, ea este nu mai puțin o zi de bucurie și pentru mine arhierul acestei episcopii, pentru-că dacă gândesc la timpul cel greu, în care a căzut oficiul meu archi-

pastoresc, dacă îmi rechem în memorie, cum sosind eu aici în locul reședinței afară de o casă numită reședința veche devenită ruină, afară de o moară decăzută și aflătoare în proces cu arendașul, ce o ținea, și afară de 21 jugere de pământ părăginit — n'am găsit alta nimica, n'am avut nici macar unde să-mi plec capul; dacă îmi aduc aminte, cum am aflat în multe părți ale episcopiei toate pline de ură și de dușmănie, legăturile ascultării și ale autorității destrămate, ca să nu zic disolvate; cum am găsit episcopia fără institut teologic, școalele în diecesă călcate la pământ, ortodocsia sfâșiata, mai multe comune pornite pe calea de a-și părăsi religiunea lor străbună, și peste toate acestea, ca să se umple măsura, cum am *dat peste neașteptate pedeci și lupte pe față și pe ascuns, peste influințe neamice*, ce se întindeau și se întind încă și azi în drumul oricărei dezvoltări și prosperări ale acestei episcopii, dacă mă gândesc la toate acestea, cum nu mă voi bucura și eu arhiepiscopul acestei episcopii din adâncul sufletului, văzând pre reprezentanții iubitului meu cler și popor bărbați eminenti, luminați, devotați bisericii adunându-se împrejurul meu, ca să mă ajute și să mă întărească, ca să pună vigoroasele lor mâni lângă ale mele la cârmă, ca așa naia bisericii să se poată străcura mai cu securitate printre stâncele cele multe și periculoase și să ajungă cu norocire la limanul cel dorit. Într' adevăr d. d. deputați, cu nespusă bucurie și mângăere caut eu astăzi în fața D-voastre

fiind că sum convins deplin, că D-voastre priviți lucrările sinodului eparchial ca o datorie sântă și neînconjuraveră cătră biserică și cătră așezemintele ei, ca o datorie ce avem de a o împlini toți deputații mireni și bisericesci, sinodul și consistoriul cu puteri împreunate, sciind că nimica nu folosește bisericeii mai mult, decât *buna înțelegere*, că *concordia* este isvorul, din care fântânesce puterea cea minunată a bisericeii, că numai dacă vom fi una în cugetările simțimintele și faptele noastre, vom putea trece peste legionul de greutați, lupte și lipse, ce ni stau în cale la tot pașul, sciind, că antagonismul nu stă cu mâinile în sîn, ci lucrează neobosit, și atunci î-și sporesce lucrul mai mult, când poate sëmëna zizăniî între noi. Așa este, presința D voastre îmi împle inima de bucurie, deoarece nu mă îndoesc, că D-voastre ca bărbați cu cunoșciința dreaptă și pricere luminată, ca bărbații însuflețiți de voință și nisuință nobilă, înzestrați cu esperință și înțelepciune, D-voastre în toate decisiunile și punerile la cale, ce le veți afla de lipsă și de folos nu veți perde nici odată din vedere întrebarea: dacă ele sânt realisabile? Nu mă îndoesc, că la lucrările, ce vë stau nainte, veți pleca din punctul cel înalt bisericesc, veți șci, së fiți drepti cătră autonomia satorită a comunelor parochiale și protopresbiterale și veți mulțami trebuințele și cerințele drepte și ecuitabile a-le clerului și poporului, pe cât vë va sta în putință.

De aceia în prisosința acestor prețioase simțimente de bucurie și mângăere vin cu toată încrederea și cu deplină linisce sufletească a depune de astăzi în colo toată competența legislativă și administrativă a bisericei din eparchia noastră împreună cu responsabilitatea pentru soartea ei viitoare în mâinile cele credincioase a-le D-voastre, a-le sinodului present și ale sinoadelor viitoare, care singure sânt corpul reprezentativ legal și canonic a-l întregii noastre eparchii, și prin urmare ele sânt competente de a duce și conduce în înțelesul statutului nostru organic afacerile administrative economice bisericesci, școlari și fundațională a-le diecesei noastre.

Și așa încheiu această salutare, ce a eșit din adâncul inimei mele, îndreptând ferbinți rugăciuni către Preasântul Duh, isvorul luminei celei adevărate și al înțelepciunei cele d-zeesci, să verse lumina darurilor sale asupra minților noastre, ca să vedem cele drepte, cele mântuitoare și cele bune, și ca lucrurile acestui sinod și a-le tuturor sinoadelor viitoare să se înceapă cu bine, să meargă înainte cu norocire și să se termine aducând roduri îmbelșugate și ferbinte dorite spre mai mare laudă lui Dumnezeu și spre înflorirea bisericei și a națiunei noastre. — Amin. —

În această cuvântare se oglindesc nobilele și înaltele aspirațiuni ale fericitului episcop față de diecesa concrezută archiepiscopiei lui. El precum

comproabă acest cuvânt devenise mai bănăţean, decât toţi bănăţenii şi deşerte au fost şi vor rămânea încercările, ce s'au făcut şi se mai fac spre a-î înnegri memoria prin disputarea patriotismului lui local. Ținta lui principală era: să devină oraşul Caransebeş, dela care î-şi ia numirea episcopia, un centru de cultură bisericească naţională română pentru Ungaria de sud numită în limba poporului *Bănatul timişan*. Spre a ajunge acest ideal al său primul ierarch n'a cruţat nici ostenele, nici avere nici luptele până chiar şi cu ai săi. Faptele vorbesc şi cuvinte pline de adevăr profetice au fost acelea, cu care directorul preparandiei confesionale a diecesei Stefan Velovan a salutată pe primul ierarch român al acestei diecese cu ocasiunea aniversării preoţiei sale de 50 de ani, apostrofându-l: *că istoria culturii noastre va găsi în viaţa fericitului episcop exemplul credinţei neclătite în puterea de viaţă a poporului său; ea va înfăţişa posterităţii epoca izbândelor prin suferinţă şi va arăta roadele zelului neînfrânt, care în dispreţul tuturor neajunsurilor a vărsat cu profusiune binefacerile sale asupra mult cercatei noastre biserici şi naţiunii.*

Anii 1871 şi 1872.

Încă în anul 1868 prin legi votate de ambele parlamente ale Monarchiei austro-ungare şi sancţionate de Domnitoriu s'a fost strămutat din fundament sistemul de până aci al întregirii armatei,

introducându-se îndatorirea generală de a purta arme pentru fiecare cetățean în un anumit stadiu al etății lui.

Strămutarea acestui sistem a dat graniței militare lovitura de moarte, deoarece cu introducerea acestei noue organizării fiecare cetățean devenise în un anumit stadiu al etății lui apărătoriu al patriei așa zicând un nou soiu de grăniceri.

De aceia încă din anul 1868 sau fost început pregătirile de lipsă pentru de a se înlesni trecerea graniței în administrațiunea *civilă* și aceste măsuri pregătitoare sau terminat prin ordinățiunea preinaltă regală din 8 Iunie 1871, prin care sau publicat *legile despre*

a) modificarea unor instituții administrative;
b) organizarea comunelor cetățenesci și sătenești;
c) rescumpărarea drepturilor (servitutelor) de lemnărit, de pășune, de folosirea ghindei și a girului precum și a altor produse exerciate de grăniceri în pădurile de stat ale graniței;

d) regularea învățământului poporal, a relațiilor de drept ale învățătorilor și a inspecțiunei scolare.

Legile acestea s'au tradus și în limba română și sau tipărit în o broșură separată numită:

Colecțiunea legilor și ordinațiunilor pentru con-finiul militarău. Buda. Tipografia de stat reg. ung. 1871.

După punerea în lucrare cam pripită a legilor amintite se publică următorii:

M a n i f e s t

*cătră grănicerii nostri din regimentele de confiniu 12.
13. și 14. și din batalionul de Titel !*

Reformele referitoare la provincializarea teritoriului vostru demandate prin ordinațiunea Noastră din 8 Iunie 1871. sânt deja efeptuite.

Ca să vă punem pre aceeași treaptă cu ceialaltă populațiune din regatul Nostru Ungaria și în privința datorinței de apărare, demandăm, că cu 1-a Novembre a. c. pre teritoriul confiniului Nostru banațean și al batalionului titelian regulamentul pentru confiniul militarîu imp. și reg. să se scoată din putere și să între în valoare articlii de lege XL. XLI. și XLII. din anul 1868. despre puterea de apărare, despre milițiile țerei (Landwehr) și despre gloate (Landsturm).

Cu terminul amintit dară regimentul de confiniu 12 bănațean nemțescu, regimentul de confiniu 13 bănațean românesc, regimentul de confiniu 14 bănațean sêrbesc și batalionul de Titel să vor desființa.

Impêratul și Regele vostru vă mulțămescce pentru credința și supunerea, ce ați dovedit totdeauna cătră tron și cătră patrie și î-și esprimă totodată convingerea sa, cumcă voi veți păstra și între relațiunile nouë tot aceeași alipire cătră Noi și cătră patria voastră.

Viena, în 9 Iunie 1872.

Francisc Iosif m. p.

Totdeodată cu acest preafinalt manifest s'au publicat: *rescriptul regesc* (35 §§-i), prin care s'au luat dispozițiuni speciale pentru provincializare, mai departe *legea* (9 §§-i), prin care s'au declarat de incetate restringerile civilor de stat din monarchia austro-ungară în dreptul de a putea acvira bunuri nemișcătoare și s'au făcut mai multe înlesniri membrilor de comuniuni grăniceresci și în fine ordinăciunea cesaro-regească (9 §§-i), prin care s'a regulat trecerea în regimentele de linie a ostașilor grăniceri, cari încă nu-și împliniseră servițiul militar de 10 ani.

Conform acestor dispozițiuni s'a însărcinat cu executarea provincializării un *comisariu ces. și reg.* subordonat deadreptul ministeriului ung. reg. și în acest post de mare însemnătate a fost denumit comandantul de atunci de corp din Timișoara, generalul de artilerie *Baronul Scudier*, carele precipitând și el trecerea graniței din administrațiunea militară în cea civilă, n'a secerat recunoșcința grănicerilor, fiindcă a desconsiderat multe interese vitale ale lor.

Teritoriul regimentului românesc bănățean s'a împărțit în patru cercuri administrative: în al *Caransebeșului*, al *Teregovei*, al *Bozoviciului* și *Orșovei veche*, la care s'a fost alăturat și comunele, ce au fost aparținut până aci la compania *Bersasca* din regimentul sârbesc bănățean, și din întreg acest teritoriu s'a format mai târziu Comitatul *Severinului* cu sediul în Caransebeș.

Caransebeșul a fost înălțat la rangul de oraș cu drepturile instituțiilor cetăților libere regesci și cu prerogativul, de a se folosi de însigniile sale vechi, care datează încă din anul 1503, care comanda de rezervă și de întregire cercuală a regimentului de infanterie Nr. 43 s'a transpus din *Vérșeț* la *Caransbeș*.

În interesul consolidării comunelor foste grănicerești s'au predat în administrațiunea acestor comune veniturile proventelor confinării de până acum și anume cele ale *cărciumăritului*, *ale târgurilor de țeară și de săptămână*, apoi *ale magazinelor de lemne* pelângă îndatorirea de a plăti la stat în tot anul un paușal stabilit în suma, care corespunde jumătății venitului mijlociu de pe 10 ani al acestora. (§ 8 al legii din 8 Iunie 1871).

Fondul de educațiune și cultură, apoi *fondul de avere generală al graniței* (laolaltă ceva peste un pătrariu de milion de florini) sînt a se împărți (și s'au și împărțit iute și de grabă) la comunele singaritice în proporțiunea numărului sufletelor conscrise ca indigene cu restringerea, ca capitalul numai cu aprobarea ministeriului reg. ung. să se poată ataca. Cu venitele acestor fonduri comunele au să dispună între marginile cercului lor de activitate *eschisiv spre scopuri de educațiune umanitare și economice*. (§ 6 al rescriptului reg. din 8 Iunie 1872).

Toți locuitorii depre teritoriul confiniului bananic și al batalionului titelian s'au vor susține în de-

plinul și nemărginitul drept de proprietate al tuturor pământurilor și realităților, cari ei le-au acvirat pre baza legilor sustătoare pentru granițele militari, și cari sînt înduse în cărțile funduale ca proprietate a lor.

Această regulă are valoare pentru posesiunea de pământ și de realități a persoanelor, familielor, comuniunilor de casă singuratice, precum și a corporațiunilor eclesiastice și profane (mirene).

Drept aceia toate aceste categorii au să rămână în folosirea neconturbată a proprietății lor de pământ și de realități, precum și a altor drepturi referitoare la acestea (§. 19 al citatului rescript).

Pentru aceste posesiuni de pământ și de realități, precum și pentru acvirările mai târzie în teritoriul confiniului militarîu de acum nu să va putea și nu va fi ertat, a să impune grănicerilor nici odată și sub nici un pretest vreo rescumpărare de pământ sau lucru respective desdăunare de orî-ce nume pentru robotă (Natural-Arbeitslast), cu care au fost însărcinate odinioară posesiunile lor. Asemenea rămân acelea scutite de orî-ce adausuri pentru fundul de desărcinare de pământ unguresc (§. 20 al desc. rescript).

Până la esecutarea *servituților silvanali*, care să va face pre baza legei emanate în 8. Iunie 1871 pentru confiniul militarîu prin despărțirea și predarea *jumătăței pădurilor de stat confiniari în proprietatea celor îndreptățiți la servitute*, se va susține măsura presentă a drepturi-

lor de servitute silvanală și să asigurează celor îndreptățiți în deplină estindere. (§. 21 rescr. cit.).

Toate fondurile religioase, școlare, fundaționale, eclesiastice, pentru spitale, case de săraci, ajutorare, înfrumusețare, de reuniuni și fondurile comunale și societari sub orice nume, cari le posed comunele singuratice, sau în comun comunele cercurilor singuratice, mai departe toate celelalte averi comunale se asigură aceloră pre lângă neconturbata administrare de sine a acestor fonduri însă cu susținerea dreptului de suprainspecțiune și controlare al statului pentru toate timpurile în înțelesul determinățiunilor destinațiunii lor. (§. 23 rescriptul cit.).

Tuturor familiilor, cari posed diplome nobilitare, prin urmare își pot arăta starea nobilitară și gradul nobilității lor, li se recunosc și asigură toate prerogativele, cari le au familiile nobilitare în regatul Ungaria. (§. 24 rescriptul citat).

Acestea sînt pe scurt escontentările acordate foștilor grăniceri cu ocaziunea provincialisării.

Fiecare din aceste escontentări și favoruri au istoria lor lungă și instructivă cu deosebire aceia a *răscumpărării servitutelor silvanale*, cari precum se zice ar reprezintă 16 milioane de fiorini. Dar încercînd a scrie un comentariu asupra acestora, aș eși din cadrul tractatului, ce mi l'am fost propus și s'ar recere un studiu mai profund, la care de astă dată nu am nici timp, nici dispozițiunea spirituală cuvenită cu atât mai puțin sprijinul moral și material

recerut. Cine va întreprinde această lucrare, care va vërsa multă lumină asupra istoriei fostei granițe, va binemerita de posteritate.

Rămâne încă, ca conform promisiunii date la cererea mai multora să public *conspectul* oficirilor acelor batalioane ale regimentului rom. băn. mobilizat în anul 1866 pentru resboiul din nordul monarhiei în Boemia și al acelora, cari au comandat acest regiment în anul 1872 cu ocasiunea desființării lui.

Statul major al regimentului în Iulie 1866 a stat din :

Eugen de Villecz colonel, comandantul regimentului; Pavel Dimitrievici primlocot. adjutantul reg.; Nestor Grozavescu primlocot. oficer de proviant al reg.; Iosif Zatloca primlocot. auditorul reg.

Batalionul I.

Vincent Basarabici, major comandant; Iosif Petrașcu locotenent, adjutant;

Francisc Gunczy, Carol Schager, Pavel Rotariu, Carl Schwab, Nestor Cena și Petru Andrici căpitanii;

Simeon Dragicescu, Elia Anculia, Nicolae Ciurea, Carol Betz, Nistor Chiticean, George Stan, primlocotenenți;

George Miculescu, Ioan Matievici, George Mi-
lovschi, Ferdinand Strauss, Ilie Moaca, Iancu Pirtia,
Ioan Sirbu, Leon Faltin și Dimitrie Cunicel loco-
tenenți.

Batalionul II.

George Iosiphovič, major comandant ; Raimund Biegler locotenent, adjutant ;

Georg Brinzeiu, George Popescu, Gavriil Savici, Petru Lupulovič, Ilie Pepa și Ioan Popovič căpitanî ;

Ioan Dragici, Petru Ruja, Iuliu Vogel, Ioan Rezici, Frideric Ungard, Iancu Băcilă primlocotenți ;

Stefan Brinzeiu, Trăilă Stroiescu, Eugen Ianoș, George Vădrariu, Leopold Popovič, Antonie Karl, Camillo Cservenka, Iosif Băcilă, Dimitrie Stepanescu și Dionisiu Cojocarîu, locotenenți.

Batalionul III.

Petru Popovič major, comandant ; Mateiu Hurduzeu locotenent, adjutant ;

Stefan Dancea, Francisc Seitler, Gustav Gardosch Ioan Marin și Nicolae Ruzicici căpitanî ;

Ioan Petrașcu, Ioan Bistriian, Iosif Ionescu, Ilie Floca, Michail Kupussarovič, Pavel Cătrinescu, primlocotenenți ;

Ioan Bădescu, Zacharia Popovič, Nicolae Niagșu, George Brinzeiu, Ianoș Motter, Leon Dragalina, Atanasie Ciacim, George Zepeniag, George Rotariu, Simeon Brinzeiu, Carol Karrer, Iacob Udria locotenenți.

Cu ocașiunea **desființării regimentului** în 31 Octomvrie 1872 s'au trasferat :

Colonelul Ioan Stanoilovič la regimentul Nr 8 croat de grăniceri ; locotenintele de colonel Anton

de Kureleczi la regimentul Nr. 23. de infanterie; majorul Iosif Seracin la reg. Nr. 8 croat de grănicerii atunci încă nedesființat; majorul Constantin Barici la reg. Nr. 33 de infanterie.

Căpitanii:

Marcu Jivan la regimentul de infanterie Nr. 43 în Caransebeș, Karol Schager la reg. de inf. Nr. 2 Brașov, Nicolau Ruzicici la reg. de inf. Nr. 45 în Sanok în Galiția, Gavriil Savici, la reg. de inf. Nr. 51 în Oradia mare, George Popescu la reg. de inf. Nr. 33 în Arad, Ioan Radoșevici la reg. de inf. Nr. 51 în Cluș, Georg Brinzeiu la reg. de inf. Nr. 51 în Cluș, Teodor Săracin, la reg. de inf. Nr. 51 în Buda la statul major; Michail Kupussarovic la reg. de inf. Nr. 37 în Buda, Ilie Pepa la reg. de inf. Nr. 43 în Caransebeș, Carol Kiessler la milițienii ung. în Segedin, Ioan Popovic la reg. de inf. Nr. 61 în Timișoara.

Primlocotenenții:

Pavel Dimitrievici la reg. de inf. Nr. 79 în Trient în Tirolul de sud, Ianoș Motter, la reg. de inf. Nr. 64 în Arad., Stefan Brinzeiu, la milițienii ung. în Timișoara, Ioan Petrașcu, la regimentul de inf. Nr. 64 în Orăștie, Ioan Bistriian, la reg. de inf. Nr. 64 în Orăștie, Nestor Grozavescu, la reg. de inf. Nr. 69 în Alba-regală., Iancu Bacilă, la reg. de inf. Nr. 6 în Pola, Ioan Matievici, la reg. de inf. Nr. 9 în Stry în Galiția, Petru Ruja, la reg. de inf. Nr.

63 în Cluș, Iosif Ionescu, la reg. de inf. Nr. 51
în Oradia-mare, Georg Lalescu, la reg. de inf. Nr.
61 în Timișoara, Ioan Topal, la reg. de inf. Nr.
79 în Trient, Spiridon Bussu, la reg. de inf. Nr.
33 în Arad, Carol Betz, la reg. de inf. Nr. 37 în Buda.

Locotenenții.

Trăilă Stroiescu, la reg. de inf. Nr. 43 în
Caransebeș, Camillo Cservenka, la reg. de inf. Nr.
33 în Zagrabia, Atanasie Ciacim, la reg. de inf.
Nr. 31 în Sibiiu, Dimitrie Stepanescu, la reg. de inf.
Nr. 43 în Caransebeș, Ilie Curescu, la reg. de inf.
Nr. 31 în Sibiiu, Raimund Biegler, la reg. de inf.
Nr. 31 în Sibiiu. Ceilalți locotenenți au fost trans-
ferati încă de mai nainte.

Epilog.

De încheiere simț lipsa de a mai adăoga următoarele :

Fondurile proprii ale regimentului, ce se administrau în centru și erau așa zicând proprietatea oficirilor precum acela al capelei (musicei) militare, al bibliotecii și altele s'au împărțit între oficirii, cari s'au aflat în regiment la desființarea lui, după proporțiunea timpului de serviciu și după gradul militar, deși căpitanul dela administrație zelosul filoromân *Hranilovici*, de naționalitate croat, a insistat cu bărbăție în respectiva conferință a oficirilor, ca amintitele fonduri să *nu* se împartă între ei, ci acelea să se lase spre stipendii și alte scopuri culturale în folosul generațiunelor viitoare ale populațiunii regimentului. Absoluta majoritate a oficirilor replicând, că au spese mari cu strămutarea la alte regimente, l'a supravotat și așa numai cărțile copioasei *bibliotecii* a regimentului a fost dăruite prin document fundațional legal orașului Caransebeș, carele earăș din partea sa a tândălit lucrul cu primirea în eschisiva proprietate a sa, și așa această bibliotecă se află astăzi în posesiunea așa numitei *comunități de avere*, care administrează munții și pădurile, căzute grănicerilor cu ocasiunea segregărei servitutelor.

Teritoriul regimentului român bănăţean cuprindea în sine $60\frac{6}{10}$ miluri pătrate cu munţi "cu păduri cu tot şi avea o populaţiune aproape de 95.000 locuitori, ținânduşi binişor balanţa ambele sexe, bărbaţii şi femeile.

Sediul celor 12 companii teritoriale era în *Dalbuşeţ, Bozovići, Prigor, Petnic, Meedia, Orşova-veche, Cornereva, Cornea, Teregova, Slatina, Caransebeş şi Ohaba-bistra.*

Asupra *caracterului* grănicerilor un scriitor german, carele s'a susţinut timp îndelungat în graniţă şi avusese ocaziune a cunoaşte aplecările şi virtuţile foştilor grăniceri, se exprimă astfel:

„Eminentele calităţi spirituale, cu care a înzestrat natura pe grănicerul nostru, îl face, ca el să-si arete în multe cazuri serioase şi momentuoase modul cugetării sale nefăţărite.

„El este dela natură deschis, în cele mai multe cazuri sincer şi franc. Crescut de mic de ostaş şi cetăţean, el este în toate împrejurările credincios şi cu alipire cătră Domnitoriul său, entusiasmându-se încă din tinereţe pentru gloria militară şi onorul civic. De aceia grănicerul ca ostaş este brav şi cutezătoriu. Resboaiele continue de mai nainte cu turcii i-au însuflat aceste virtuţi militare, care i-au trecut în sânge şi le-a moştenit fiul dela tată“.

„În timpul de pace grănicerul este lucrătoriu, sirguincios, mulţămit cu puţin si onorează pe mai marii săi; el este mai departe ospital, ține strîns

la datinile și năravurile lui naționale străbune și este credincios religiunii lui strămoșesci, fără de a fi intolerant; în fine el nu este neaplecat culturii și învățături“.

În legatură cu acest testimoniu frumos dat grănicerilor de un străin neparțial, fie-mi permis a descrie un episod caracteristic pentru modul cugetărei și pentru credința fostilor grăniceri.

În unul din resbelele, ce le-a purtat Austria cu Piemontesi și respective cu Italia, un despărțământ mai mare al armatei austriace, văzându-se deodată în fața unui inamic cu mult mai mare la număr, s'a decis a se retrage. Spre acoperirea sau scutirea liniei de retragere fură comandate două companii de grăniceri cu apriatul mandat, ca ocupând un deal, ce se afla lângă calea, pe care se retrageau austriacii, să caute prin manevre a împedea pe inamic de a înainta în marșul său.

Companiile de grăniceri satisfac mandatului, dar în suirea lor pe deal un sergent deja încărunit în serviț întreabă pe comandant: *Bine, d-le căpitan! nu ni se dă tunuri?* Căpitanul cam oftând și el — pentru ca să nu-l descorajieze — îi respunde: *Ni se vor da și tunuri, dar poate mai târziu.* Ajunși în deal sergintele îngrijit întreabă de nou pe căpitan, cum de nu li-să aduc tunuri într' ajutoriu.? *Avem puține tunuri, dragul meu! și acelea au să se păstreze pentru bătălia otăritoare,* îi răspunde acum căpitanul comandant. — Într' aceia se începe lupta

între Piemontesi și între grănicerii destinați de a scuti linia de retragere. Grănicerii noștri în șanțurile improvizate pe deal se luptă ca lei, dar n'au tunuri, — zisa sergentului. — Ei se ved deodată înconjurați de Italieni din toate părțile. Ce era de făcut? Comandantul ținù un scurt consiliu de rebel cu ofițerii și serginții lui, în care pentru evitarea vërsărei de sânge mai departe fără nici un scop — căci scopul principal de a reținea pe inamic în marșul său era deja ajuns, ceiace sergintele nostru după decrarațiile căpitanului date despre tunuri nu înțelesese — se deciseră cu toți să capituleze. Să redică decî într'un baston o pânză albă. Împușcăturile încetează din ambele părți. Între ambii comandanți se statoresc condițiunile capitulațiunei.

Punctul 1. al capitulațiunei suna, ca dela comandant până la cel de pe urmă ostaș toți se predea armele, ceiace se și efeptuî. Venind rëndul și la sergintele nostru se-și dea și el sabia sa cu teaca de lemn învêlită în piele neagră, așa erau atunci săbiile suboficirilor — căci pușca lui se afla deja între piramidele celorlalte pușci —, el luă sabia sa cu cureuă cu tot și o predă necăjit comisarilor însărcinați cu predarea și primirea armelor suspinând și lăcrămând cu cuvintele: *Asa îți trebue, neamțule! ce te prinzi cu talianul, dacă n'ai tunuri.*

Bietul sergent se necăjia nu pentru că el și ceialalți cu dënsul cad în captivitate, ci pentru că neamțul fusese atât de nesocotit, se înceapă resboiul

neavând destule tunuri și de aceia neamțul
trebuie să pată rușine.

Acest singur episod justifică deplin descrierea
autorului germân susatins despre caracterul și cre-
dința grănicerului.

Să luăm și noi o învățătură dela acest cărunț
sergent și când întreprindem ceva, să căutăm mai
nainte să avem mijloacele și forțele de lipsă pentru
ajungerea scopului propus.

* * *

Am trăit peste un pătrariu de secul în mijlocul
acestuî brav popor, demn de o soarte și o conducere
și mai bună; am suferit împreună cu el căldura
(zăduful) zilei și receala nopții și am crezut, că îi
sînt datoriu a face pentru el, ceiace pot, a preda
adecă posterității fapte, virtuți și însușiri de ale
lui, cari le-am văzut în cea mai mare parte cu ochii
mei și despre cari m'am convins eu singur. Timpul
trece iute și faptele mărețe, trecutul nostru glorios,
se dă uitărei, eară urmașii noștri voind a se informa
despre faptele străbunilor lor vor fi altcum earăși
constrinși a recurge la izvoare cu apă turbure fie
de ale noastre, fie străine.

Dacă am fost credincios și sincer în cele de-
crise de mine, va judeca publicul cetitoriu impar-
țial și necondus de pizmă și răutate, cari la noi în-
eținează de multe *orî* și simburele sănătos. Judecata

...ta va fi cu atât mai ușoară, cu cât sunt încă mulți în viață, cari au cunoștință nemijlocită despre faptele, lucrurile și persoanele amintite.

Caransebeș 15. Noemvrie 1892.

Ioan Bartolomeiu.

CENTRUL DE LIBRĂRI REȘITA
LIBRĂRI Nr. 2 REȘITA
SECȚIA ANTICARIAT

[10 lei]

6/10

im. Iașon. 1893

5.681

Nicolae Paduliac

1500
23
345

150645
1353

150x
1501
28
42025
444

1200
300
760
45

2000
2000
1500
2000
4000